

TARDE RENDSZERE.¹

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Motto- »Ha a filozófus egyszer egy kedvenc elvet felállított, mely talán a természeti jelenségek egy részére talál, úgy ez elvet az egész teremtésre kiterjeszti s minden jelenséget arra vezet vissza, még ha a legerőszakosabb és legkülönösebb magyarázatot kell is adnia.»
(Hume.)

Ama ritka nagy szellemek, kiknek osztályrészüln jutott, hogy az emberiség gondolatkincsét új eszmékkel vagy régi eszmék új alkalmazásával gazdagítsák s a kik ez eszmékben a leges in aeternum valituras egy cseppjének kijegucedését vélik felismerni, gyakran esnek áldozatul a felfedező tragikumának, mely a részleges igazságban az egész igazságot — *the whole truth and the sole truth* — láttatja velük. Miként a paleontológus valamely őslény oldalbordájából a bibliai teremtés mintájára képzeletben megalkotja az egész őssállatot, akként gyakran találkozunk a hajlandósággal, hogy az emberi psyche egy valónak felismert rugójából nem csak az egyén, nem csak az egész emberi társadalom, de az egész Universum lélektana felépíttessék. Az igazság egy szilárd gránitkoczkájára támaszkodva a felfedező modern Archimedesként kiemeli sarkaiból az egész világot, mert miként Faust mondja:

Ein Luginsland ist bald errichtet
Um ins Unendliche zu schau.

Azok, a kik az Universum és az emberi mikrokosmos pályáit ily igazsággrészlet fényében vizsgálják, rendszerint elsülyednek

¹ Tarde Gabriel pályáját mint bíró, később vizsgálóbíró kezdte Sariat-ban, Dordogne kerület kis városában. Első munkájának megjelenése után az igazságügyminiszterium statisztikai ügyosztályának vezetőjévé, 1899-ben a Collège de France-on a modern filozófia tanárává nevezték ki, a hol 1904 május hó 12-én bekövetkezett haláláig működött. Az „Académie des sciences morales et politiques” bölcsészeti osztályának 1901 óta volt tagja. Munkái a szövegben említettek és számos folyóiratban — különösen a „Révue philosophique”-ben — megjelent értekezésein kívül a következők: L'opposition universelle (1897), Essais et melanges sociologiques (1897), Les lois sociales, esquisse d'une sociologie (1898), Les transformations du pouvoir (1899), L'opinion et la foule (1901).

az egyoldalúságban, a tudomány adatai közül kiszedegetik azokat, melyek törvényük szolgálatába beállíthatók és csak keveseknek adatott a szellemi erő, hogy ily kivételes helyzetben az egyetemlegességet és a tények igazi arányát szem előtt tartásák.

E kevesek közül való volt *Tarde* Gabriel, kinek a nyugat tudományos világát mély gyászba borító haláláról a magyar sajtó nem vett tudomást, valószínűleg azért nem, mert szelleme és munkássága is csak igen kevesek számára törte át a magyar szellemi élet határain felállított német tudományos vámvonalat. Pedig azoknak, a kik a német filozófia mélységét csodálják és szajkómódra ismétlik a francia szellem felületességéről szóló babonát, épen nem lett volna kárára, ha benne megismerik ama modern francia bölcelet egyik képviselőjét, mely a tudás imponáló terjedelmét a logika szívósságával a szellemesség aranyhídján köti össze. Noha munkásságának súlypontja a kriminalitás okaival és megjelenési formáival foglalkozó kriminológián és az ebből a büntetőjogra levont következtetéseken nyugszik, úgy az általános társadalomtudományi alapelve mégis annyira eredeti szerkezetű, hogy az előbbi megismertetésére feltétlenül praejudicialis. Sőt ha közelebbről nézzük *Tarde* kriminológiai munkásságát, úgy az csupán alkalmazási területül szolgál bölceleti alapfelfogásának, mely a bűncselekményben és a büntetésben kiváltképen praegnans kísérleti és bizonyító anyagra talált. A tárgytól gyakran messze elcsapongó deduktív gondolkodás, mely *Tarde*ot jellemzi, az incidetális fejtegetésekben maradandóbb igazságokat hozott felszínre, mint a minőnek alapfelfogása bizonyul.

Tarde alapfelfogása szerint — mely a *Les lois d'imitation* (1890) és a *Loi d'opposition* (1897) című munkájában részletes kifejtésre talál — a *találmány* és az *utánzás* mozgatja az emberi társadalmat, sőt minthogy a találmány a prius, voltakép a véletlen az, a minek a társadalom összes vívmányait tulajdonítja, úgy, hogy szerinte a leggeniálisabb találmányok is mindig egy ember szerencsés ötletének köszönhetők. Tökéletes ellentétben azzal az általa divatos előítéletnek keresztelt modern felfogással, mely a társadalmi életben természetes törvények uralmát ismeri fel, a mely szerint az ember az, a kit a környezet befolyásol, *Tarde* az emberi akaratban és értelemben találja a mozgató erőt. Ez hat az utánzás törvényének segítségével, már pedig az utánzás — miként *Taine* azt *Tardenak* a »Revue Philosophique« 1882-iki évfolyamában alapeszméjére vonatkozó első cikkéről szóló bírálatában írta számára — »az a kulcs,

mely megnyitja majdnem az összes záratat«. Még pedig nemcsak a társadalmi élet rejtélyeinek a kulcsa, hanem az egész világegyetemé. A *repetition universelle* az astronomiában mint gravitatio, a fizikai világban mint hullámmozgás, az élettanban mint átöröklés, a társadalom életében mint utánzás jut kifejezésre. Valamely emberi találmány, mely az utánzásnak új sorozatát nyitja meg, mint pl. a puskapor, szélmalom, a Morse-féle távíró felfedezése a társadalmi tudományokban ugyanazt a szerepet játsza, mint a biológiában valamely állati vagy növényi species keletkezése, vagy a fizikában a mozgásnak valamely új, a villamosság vagy a fény mellé sorozható alakja. Az általános ismétlés az, a mi lehetővé teszi a tudományt, mert a tények bármily csoportosítása csak ennek feltevésével képzelhető. Az utánzásra két törvény hat módosítólag: a *refractio* és az *interferentia* szabálya. Az első azt a változást jelenti, melyet az utánzás szenved, ha más fajba vagy nemzetbe jut, a másik abban a kölcsönhatásban nyilvánul, melyet két találkozó hullám, faj kép vagy utánzás egymásra gyakorol. Ha a találkozó társadalmi hullámok, vagyis az utánzások, dogmák vagy érdekek, meggyőződések vagy szenvedélyek ellentétesek, úgy erkölcsi stagnáció áll be, mely a kevésbé becses hit vagy szenvedély feláldozásával ér véget a néplélekben ép úgy, mint az egyén lelkében. Mindezt természetesen gazdagon világítja meg történeti és főleg kultúrtörténeti csodás bőségű ismereteiből vett példákkal. Azt Tarde ez alapfelfogása ellenére is kénytelen elismerni, hogy vannak hasonlóságok a társadalmak életében, melyek utánzás által nem jöhettek létre, így azok, melyek pl. az európai és az Amerika felfedezése előtti amerikai népek intézményei, szokásai, nyelvei közt találhatóak. Ily esetben a hasonlóságokat az emberi természet egységében találja és a milieu azonosságában, mely ugyanazon szükségletek kielégítésére ugyanazokat a találmányokat hozta létre, bár itt sincs szerinte teljesen kizárva, hogy a hasonlóságot a történelem előtti időkben esetleg fenforgott utánzás okozta.

Mi ezek szerint a társadalom? »Une collection d'êtres en tant, qu'il sont en train de s'imiter entre eux ou en tant que, sans s'imiter actuellement ils se ressemblent et que leurs traits communs sont des copies anciennes d'un modèle«, vagyis röviden: emberek, kik egymást utánozzák vagy utánozták. A gazdasági és egyéb érdekeket, melyeket az emberi társadalmak okainak szoktak tekinteni, Tarde következményeinek tekinti.

Ez az a végzetes csere, melynek Tarde nagy és egységében imponáló alapgondolata áldozatul esik. Vajjon az utánzás tényleg megmagyarázza e az emberi aggregátumok létrejöttét? Kétségtelen, hogy a vallásos gyülekezetekben, a katonaságnál, az iskolában az ott levő egyének fokozottan utánozzák egymást, de azért aligha akad valaki, a ki egy imádkozó gyülekezetet, egy ezredet vagy egy iskolát mint oly egyének egyesülését írná körül, kik egymást utánozzák. Ép úgy, mint itt, a társadalomban is az utánzás okozat s nem ok, de különösen nem az egyetlen ok, mely a társadalmi életet létrehozza és mozgatja. A társadalom élettana az egyéni lélektan egy bár kétségtelenül igaz vonásából ép oly kevésbé magyarázható meg, mint a hogy az egyén megfejtéséhez lélektanán kívül anatómiai és fiziológiai tényezők ismeretére van szükségünk. De mikor Tarde az egymástól független kultúrák hasonlóságát az emberi természet egységéből magyarázza, vagy mikor az utánzásnak refrakcióját a rasszbeli és fizikai környezetbeli különbségek által teszi érthetővé, úgy ő maga is kénytelen visszatérni egyrészt az általa lenézett természeti törvényekhez és a materiális okokhoz, másrészt a még inkább megvetett milieu elmélethez.

Ha az emberi társadalom tartalma kizárólag a találmányok utánzása, sőt ha Tarde szerint az utánzást számon tartó statisztika tökéletesedésével ez oly szerepet fog játszani, mint az érzékek a szerves életben és az emberi nem feltalálási képességének kimerültével még a jövőt is képes lesz megjósolni, ha szóval a történelmet Tarde csak azon tudománynak tekinti, mely a találmányok sorsával foglalkozik, úgy éles önbírálatával nem zárkozhatott el ama fontos kérdés magyarázatától sem, hogy minő okok vonják maguk után egyes találmányok elterjedését és mások elenyésztét. Az okok fizikaiak és társadalmiak. Az utóbbiak ismét logikusak és metalogikusak. *Logikus okok* játszanak közre, ha a találmány azért terjed, mert hasznosságát felismerték. A haladás a kollektív gondolkodás egy neme, a mely új gondolatokat — találmányokat — termel. A régi és új találmányok logikus egyesülése vagy küzdelme ép úgy útja az egyéni, mint a társadalmi haladásnak. Az első találmányok akadálytalanul érvényesülnek, de mikor már bizonyos mennyiségű találmány létrejön, úgy ezek összeütközése némelyeket félreszorít, mások egyesülése pedig új találmányoknak tör utat. Egységes fejlődésről tehát nem lehet szó, hanem csak fejlődések sokaságáról. A *metalogikus* utánzás kívülről befelé, az eszmék

utánzásától azok elérésére szolgáló eszközök utánzása irányában hat. A társadalom magasabb rendéi a találmányok első letéteményesei, ezektől terjednek át az alsóbb néprétegekre, a mint hogy az emberek azt utánozzák, a mit felsőbbnek tekintenek. E felsőség minden kultur-korszakban változik, a társadalmi viszonyok (találmány-komplexek) átalakulásával új kultúr típus áll elő s vele a faj, mely számára a legalkalmasabb. Ily kultúr-faj az, mely szemeink előtt az Egyesült-Államokban képződik. Az utánzás a divat és a szokás alakjában terjed, a mennyiben az, a mi a divatban életképes szokássá lesz. A *Lois d'imitation* VII. fejezetében Tarde az általa felállított törvények uralmát végigvezeti a társadalmi élet minden terén, a nyelvekre, vallásokra, kormányformákra, törvényhozásra, közgazdaságra, erkölcsre és művészetekre vonatkozólag. Hogy csak egyet említsünk az adatai nagy sokaságából, a *politikai életben* is a szokás és divat alakzatainak a konzervatív és liberális pártalakulás felel meg. A régi szokásokhoz való ragaszkodás korszakát az exkluzív hazafiség jellemzi, a divat korszakai ellenben kozmopolitikusak. A kozmopolitizmus korántsem a modern kor terméke, hanem az ókorban és középkorban is fellelhető. A görögöknél feltaláljuk a peloponesusi háború után, mikor Diogenes a haza fogalmának hiányát valóságos boldogságnak tekintette s magát »a polis«-nak nevezte. A renaissance-kor Olaszországa, Franciaország a XVI—XVIII. században köztudomásúlag kozmopoliták voltak. Valóságban mindenütt csak a két párt exisztál, melynek versengése a tengermelléki népeknél, mint a földművelési és tengeri, a szárazföldieknél, mint agrárius és kereskedelmi ellentét, mint a vidék és a városok, mint a parasztok és ipari munkások küzdelme jelentkezik. A liberális-párt (parti novateur) a politikai alkotmányt az idegen kormányok megfigyeléséből merített elméletek alapján kívánja átalakítani, a tory-k változtatás nélkül a múlt kormány formájának fentartására törekszenek. A végső eredmény mindig a divatot képviselő liberálisok győzelme és a hagyományokhoz legjobban ragaszkodó népeket is időnként a divat szele simítja végig. A feudalizmus, mely Európában a X. század során keletkezik találmány, mely »n'avait consisté, qu'a modeler la souveraineté sur la souveraineté et á étendre au territoire entier d'une grandé nation les rapport féodaux auparavant circonscrits à la petite étendue d'un canton«, valamint találmány a modern kormányforma is, mely a kis olasz köztársaságokban született, sőt a legújabbkori

militarizmust is, mely nyilván az európai és napjainkban az ázsiai népek közt is kiélesedett érdekellentét folyamánya, kizárólag az utánzásból igyekeznek megmagyarázni. Maga a jog is — miként azt *Tarde Les transformations du droit* (1893) című és a *Lois d'imitation*nak a törvényhozásról szóló részét önállóan kifejtő munkájában bemutatja — eleinte a családra szorítkozott és utánzás nem pedig az egységes fejlődés által vált az egész emberiség rendjét szabályozó elvvé. Kétségtelen, hogy Tarde kissé túlmegy alap gondolatának megengedett hatáskörén, mikor tagadja, hogy modern büntető kódexeink a magán- vagy törzsi boszúból, a modern család a patriarchalizmuson át a matriarchatusból, a magántulajdon a családi tulajdonon keresztül a törzsi tulajdonból stb. fejlődött, csak azért, hogy az utánzás törvényének egyeduralmát biztosítsa. A szemrehányás, melyet ezért Tardenak egyik bírálója Girard tett,¹ teljesen jogosult. Nem érdektelen a következtetés, melyet Tarde a múltban uralkodott utánzásból a jövőre nézve levon. Miként az élettanban minden faj a végtelen progresszió felé törekszik, akként minden társadalmi találmánynak is az a hajlandósága, hogy a végtelenségbe terjedjen. Az utánzás azon munkálkodik, hogy a saját útjában álló faji, nemzeti előítéleteket és mesterséges akadályokat elhárítsa és a népek egységét előmozdítsa. A jövő homályában tehát szemei előtt egy hatalmas emberi birodalom lebeg, mely a *pax romana* fenségéhez hasonló. De e kozmopolita áradat elapadásával, mely az erkölcsök szelídülésének alluviumát hagyja hátra, nem lehetetlen, hogy a társadalmi élet csak átmenetül szolgál az emberi egyéniség felvirágzásához. »Alors éclora la plus haute fleur de la vie sociale, la vie esthétique, qui exception si rare encore et si incomplete parmi nous se généralisera en se consommant.«

Arra a Tarde elméletében leglényegesebb kérdésre, hogy miként jönnek létre a találmányok, a választ a *La logique sociale* (1895) című munkájában adja meg. Ebben a társadalmat egy aggyal hasonlítja össze, melynek gondolati tüneményei meggyőződéseké és vágyakká oldhatók fel. E két alapjelenség a társadalmi lélektan kiindulópontja. A nemzet fejlődésének minden szakában a meggyőződések és vágyak bizonyos összégével rendelkezik, melyeket a társadalmi teleológia és logika szabályai szerint szétoszt életének különböző területei közt.

¹ Revue philosophique. XXXVI. 535—542.

A nemzet maga mint komplex syllogismus fogható fel, melynek nagy praemisszái a törvények, kis praemisszái minden polgár köznapi tényeiből állnak, következménye pedig, mindaz a mi történik. Ennek előrebocsátásával megállapítja, hogy a találmányok létrejöttüket a társadalmi és vitális okok által feltételezett geniusoknak köszönik. Az új találmány mindig a régiek egybevetéséből keletkezik, tehát mindaz, a mi az emberek érintkezését előmozdítja (közlekedés, nagy államok) a találmányok feltételeinek is kedvez. A találmány ép úgy, mint az utánzás logikai harcok és megegyezések egymásutánja. A logika e törvényének uralmát Tarde a társadalmi élet egyes terein ép úgy sorra bizonyítja, mint az utánzásét, melynek szolgálatában áll.

Tarde maga is érezte, hogy az utánzás egymagában nem nyújtja a kulturfejlődés kielégítő magyarázatát s mikor a természet törvényeit mint mythost kizárja a magyarázatból, a logika törvényében igyekszik az utánzási elmélet számára biztos alapot találni. De ez még édes keveset magyaráz. Azt hisszük igazán van *Wroblewska*-nak,¹ mikor szójátéknak nevezi, ha Tarde a társadalmat az agyvelővel, a haladást a kollektív gondolkodással azonosítja, s ha az utánzások és találmányok küzdelmei és megegyezései helyett a társadalmi syllogismusközvetlen küzdelmeiről és megegyezéseiről beszél. Hogy a társadalmi syllogismus létrejöhesse, előbb a társadalomnak kell létrejönnie, az ennek módjára vonatkozó válaszsza pedig Tarde adós maradt.

Tarde elmélete, mely miként *Gumpłowicz* nem egész helytelenül állítja² az organikus elméletek tulhajtásának reakciója, alapjaiban korántsem eredeti. *Hegedűs* Lóránt — tudtommal az egyedüli, a ki a magyar irodalomban Tarde-dal foglalkozott — már reámutatott,³ hogy a társadalmi alakulatoknak az a felfogása, mely azokat egyes egyénektől koncentrikus körökben kiáradó suggestio eredményeinek tekinti, nem egyéb, mint Emerson és Carlyle történelmi iskolája. Tosti szerint⁴ Tarde elmélete a világ organikus egységének elméletéből ered, melyet Vico megjósolt és Hegel kifejtett, Miss Sarah E. Simons azt bizonyítja, hogy úgy Bagehot mint Sir Henry Maine megelőzték

¹ Archiv für Geschichte der Philosophie IX. 514.

² Sociologische Essays 1899. 137.

³ A szociológia sarktétele 45. old.

⁴ „Tarde's sociological theories” idézve Quiros-nál: Nuevas theorias de la criminalidad 1898. 129. old. 1. j.

Tarde-ot,¹ Ward² Michailowsky-nak »A hősök és a tömeg« című munkájában találja meg Tarde elméletének alapját, sőt akad író,³ a ki nemcsak Alibert⁴ és Quetelet-ben⁵ fedezi fel Tarde forrásait, hanem *Spencer*-nek egy meg nem írt könyvét⁶ idézi Tarde *precursor*-jeként. Hozzátehetem ehhez, hogy Leibniz, kinek monád elméletére Tarde saját filozófiai álláspontját visszavezeti⁷ az emberi haladást általában *Psittacismus* gyanánt (psittacus=papagáj) jellemzi, sőt Comte is több helyen⁸ foglalkozik az utánzás szerepével. Mindez azonban mit sem bizonyít, mert az összes idézetek közül egy sem emelte az embernek e közismert lélektani vonását egy minden más ingerenciát kizáró egységes alaptörvénynyé. Csak akkor, mikor vezérlő kifejezéseinek *homologiáit* más tudományokban is feltalálták, csak akkor jöttek rá, hogy az általa felállított törvények és elvek voltaképp ismeretesek. Miként *Ward* helyesen mutat rá⁹ az utánzásnak kozmikus homologonja a kauzalitás, az élettanban (ezt Tarde is érinti) az átöröklés. Az ellentét kozmikus homologonja az összeütközés s miként átöröklés és környezet egybehatása a variációt, akként a kauzalitás és kollízió összehatása a fejlődést hozza létre. Az alkalmazkodás (utánzás) csupán a fejlődés és variatio irányát jelöli meg. Sem az eredetiség, sem a belső intangibilis igazság az, a mi Tarde elméletének örökbecset kölcsönöz, hanem azok a partialis igazságok, melyeket az általa egyedülinek állított törvény kutatása közben napfényre hoz. Ez az oka annak, hogy Tarde igazi ereje akkor jut kifejezésre, a mikor elméletét egy sajátos területen: a kriminológiában fejtí ki.

Hogy Tarde kriminológiai felfogását és annak Európa-szerte elismert súlyát kellőképp értékelhessük, be kell azt állítanunk a tudományos törekvéseknek abba a tarka kaleidoskopjába, melyet

¹ American Journal of Sociology 1901. évf. 818.

² Sociologie von Heute 1904. 71.

³ Van Kan: Les causes économiques de la criminalité 1903. 172.

⁴ Physiologie des passions 1825.

⁵ Du Systeme social et des lois, qui les régissent 1848.

⁶ Állítólag „Les lois d'imitation” címmel. Spencer, ki a Principles of Sociology-ban (42. §) csak érinti az utánzás szerepét, írt ugyan egy ily című értekezést: „A new view on the functions of Imitation and Benevolence, de ez nem jelent meg (V. ö. An Autobiography I. 1904. 207.)

⁷ Revue internationale de Sociologie 1893. évf.

⁸ Politique positive I. 494., II. 4. fejt.

⁹ Science 1900. évf. 260—3.

a büntetőjog újabb irányainak gyűjtőneve alatt szokás egybefoglalni. Miként a XVIII. század végén a természettudományi nagy felfedezések nyomába lépő felvilágosodási kor irodalma és politikai eseményei megadták a kegyelemdőfést a theológiai alapokon nyugvó és az isteni megbízatás hitében magát felelőtlennek érző büntető igazságszolgáltatásnak, akként a XIX. század alkonyán a pozitívizmusban gyökerező kritika, mely az emberi szellem nyilvánulásait a jelenségek kapcsolataiból: a tényekből kiindulólág magyarázza heves támadásban részesítette Beccaria és Filangieri tanításaiból nagy tökéletességre fejlődött büntetőjogot. A tények pedig két nagy igazságot mondtak el. Az egyik igazságot a kriminálstatisztika derítette ki, mely a kauzalitás uralmát a büntetendő cselekmények terén ép oly könyörtelen következetességgel igazolta, mint az emberi cselekvés egyéb területein. Hogy a statisztikai törvényszerűség »csak addig törvény, a míg madártávlatból nézzük a dolgokat«¹, az csak azt bizonyítja, hogy az emberi elme sohasem képes az okok és okozatok kapcsolatát a végsőig analizálni. A statisztikai törvénynek büntetőjogi jelentősége egyébként nem is abban rejlik, mintha abból a determinizmus javára lehetne argumentumot kovácsolni,² hanem abban, hogy bebizonyította, mily gyenge tényező a ma is uralkodó büntetőigazságszolgáltatás a kriminalitás ellensúlyozásában, mily gyenge motiváló ereje van a büntetésnek az egyéb motívumokkal szemben. A tényekből levont másik igazság annak felismerése, hogy a bűncselekmény és büntetés u. n. arányossága mindenkor csak fiktív igazságosságot képes teremteni, mert *hiányzik az értékmérő*, melyben az *aequivalentia* számszerűleg kifejezhető volna. Ehhez járult annak belátása, hogy a fiktív igazságossággal megállapított büntetés csak igen kis mértékben képes a generál- és speciálpraeventio céljainak megfelelni, a mi felismerhetőleg a visszaesés arány számainak emelkedésében nyert kifejezést. A kriminálpolitikai követelések, mint a feltételes elítélés és általában a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés pótszerei, a fiatalkorúakra alkalmazott nevelő bánásmód, a visszaesés repressziójának szigorítása stb. — e szubjektívizáló reformok — melyeket az objektív igazságosság legridegebb képviselői közül is számosan magukévá

¹ Fayer: Tanulmányok 127.

² V. ö. *Földesnek* igen meggyőző fejtegetését Statisztikai előadások I. 1904. 69. köv. 1.

tettek, annak hallgatag beismerését jelentik, hogy a dogmatikus büntetőjog gyakorlati kudarcot vallott. És mégis, míg a büntetőjog »ancien régime«-jét úgyszólván egy csapásra detronizálta az egyéni szabadság tiszteletét kifejező »nulla poena sine lege« elvre alapított büntetőjog, míg néhány Justizmord felderítése elégséges volt ahhoz, hogy a teológiai dogmát a jogi dogma váltsa fel a büntető igazságszolgáltatásban, addig a dogmatikus büntetőjog sziklaszilárdan áll a kriminológia rengeteg árjával szemben. E ténynek nem az a csodás cohaerentia az oka, melyhez a büntetőjogi dogmatika Carrarától Bindingig eljutott, nem is egyes tételeinek vitátlansága, mert hisz alig van büntetőjogi szabály, melyre vonatkozólag a nézetek sokasága ne küzdene egymással, hanem magyarázata egyrészt azon alkotmányjogi vívmányok féltékeny őrizetében rejlik, melyek a francia forradalom korszakának köszönhetők, s a mely vívmányoknak a mai büntetőjog egyik legfőbb palládiuma, másrészt a kriminológia eddigi fejleményeiben. E két körülménynek tulajdonítható, hogy a büntetőjog pozitivista bírálata csak tudományos ideges séget, az alapfogalmakban ködös bizonytalanságot támasztott a nélkül, hogy a bírálat súlyához mért tényleges eredményekkel dicsekedhetnék. Minket e helyütt a két körülmény közül csak az utóbbi érdekel.

Minden büntetőjogi tankönyvben fellelhető közkeletű állítás, hogy Lombroso volt az, a ki a büntetőjognak legújabb irányzatát megindította. Ez az állítás, míg egyrészt figyelmen kívül hagyta, hogy Lombrosot Lauvergnetől Bruce Thomsonig a tudósok hosszú sora¹ előzte meg, kik majdnem ugyanoly határozottsággal vitatták a büntettes testi és lelki sajátosságait, addig másrészt szem elől tévesztette, hogy új tudományágak sohasem egy egyén teremtő szavára keletkeznek, hanem az új tudományos irányzatban a tudós ép úgy csak az akkumulátor szerepét játsza, mely magába szívja a légkör villanyosságát, mint a hogy a politikai vezetők is csak környezetük hangulatának kifejezői. Lombroso és követői, másrészt az ellene irányuló ellenzék, mely átlátva azt, hogy a kriminalitás mint bármely más társadalmi tény szükségkép két ható ok: az egyéni és társadalmi tényező eredője, Lombrosoval ellentétben az utóbbira helyezte a túlsúlyt, egyaránt a negáczió jegyében aratták első diadalaikat. A pozitívum a mit Lombroso nyújtott, hogy t. i. a

¹V. ö. *Antonini*: I precursori di Lombroso. *Ellis*: The criminal 26—38.

gonosztevő, a kit egyénisége tesz azzá, ép úgy felismerhető a bűntevő fizikai és lelki típusából, mint a hogy a tibeti papság a Dalai Láma halálakor az antropologikus vonások isteni típusából felismeri az újszülöttet, a kibe az elhunyt halhatatlan lelke költözött, csakhamar porba omlott a kritika csapásai alatt. A ma Európa-szerte virágzó kriminál-anthropologia büntettes típus alatt már nem a Lombroso hipotézisét érti, nem a genus homonak oly varietását, mely a »született« büntettesnek boncztani és lélektani stigmák alapján történő felismerését teszi lehetővé, hanem csupán azt, hogy a büntettesek egy részénél *több* testi és szellemi rendellenességet találunk, mint a rendes embernél. De a nem kriminalista laikusok és még inkább a laikus kriminalisták, kik a büntetőjogtudománynak minden oly fejleményét, mely a büntetessel való foglalkozást tűzi célul, a jog elvont eszméje ellen irányuló czimen *laesae*-nek tekintenek, továbbra is hirdetik a szédelgő lombrosianizmus kudarczát. A mi a büntetőjog újabb irányainak másik ágát a társadalmi tényezők kutatását illeti, úgy ennek sikerei ha lehet még elenyészőbbek. Teljesen igazat adhatunk *Wach*-nak¹ abban, hogy a kriminálstatisztika és a büntettek valamint ugyazon kulturközösség gazdasági és társadalmi viszonyai közt fennálló kapcsolatnak vizsgálata — bármily értékesek is a profilaxis szempontjából — sohasem vezethetnek a büntettek okainak megismeréséhez, melyek természeti törvény erejével hatnak. Sőt abban is igazat adhatunk *Wach*nak, hogy a kriminálzocziológia oly igazságai, mint például, hogy az éhség az élelmiczikkék lopását, a papírpénz meghonosítása annak hamisítását mozdítja elő, határosak azzal a bölcseséggel »dass die Armut von der Pauvreté stamme«. Hisz maga *Liszt*, a ki a kriminálzocziológia elleni elfogultsággal alig vádolható, beismerte a büntetőegyesület pétervári kongresszusán, hogy a kriminálzocziológia még a módszert sem ismerte fel, melyet a kriminalitás aetiologiai kutatásaiban sikerrel alkalmazhat. Az alkalmi és hivatásos büntettesek kettéválasztása, mely a kriminológusoknak *Wahlberg* óta kedvencz vesszőparipája, annyi tudományos munkához képest elég sovány eredmény, s ha a kriminálzocziológia legújabb termékeibe — mint a minő például *Aschaffenburg* sokat dicsért könyve: *Das Verbrechen und seine Bekämpfung* (1903) vagy *Van Kan* pályanyertes műve: *Les causes économiques de la*

¹ Die kriminalistischen Schulen und die Strafrechtsreform 1902.

criminalité (1903) — betekintünk, az látjuk, hogy azok legjobb esetben a büntettek és társadalmi tények többé-kevésbbé gondos párhuzamait vagy a büntettek egyes tényezőire vonatkozó irodalmi excerptumok halmazát nyújtják.

Bármennyire általánossá válik is a felfogás, hogy a büntetendő cselekményeknek mint társadalmi jelenségeknek, megjelenési formáinak és okainak kutatása nélkül a kriminalitás elleni küzdelem gyakorlati sikereket nem arathat, úgy az említett okokból a csehbeli büntetőjogászok az újabb irányok felé mégis némi idegenkedéssel fordulnak. Ha az újabb irányok egyetlen pozitív vívmányának tekinthető tétel, hogy a büntetőjog az elvont tényálladékon kívül a mögötte álló vérből, húsból és idegekből alkotott emberrel is köteles számot vetni, olyannyira terjed is, hogy például *Birkmeyer* müncheni tanár, a ki a mai dogmatika legszélsőbb képviselői közé tartozik, a jogos megtorlás nevében követeli, hogy a jog az eddiginél nagyobb fokban legyen figyelemmel a tettes érzületére, vagy ha *Köhler* az alkalmazatlan eszközzel elkövetett kísérlet büntethetőségét egyenesen a bűnös érzületből vezeti is le, úgy az idegenkedés, gyanakvás, sőt ellenséges érzület ez irányok képviselői ellen alig csökkent. Eltekintve azoktól, a kikre Anatole France szava illik »vieux et savant il n'aimait pas les nouveautés«, az előítéletek nélküli kriminalisták ellenzéki hangulata épen nem érthetetlen. Az újabb irányok, akár kriminálszociológiai, akár kriminálantropológiai ágazatukat nézzük, nem kikerekített, scholasztikus határok közé szorított tudomány alakjában lépnek fel, hanem ötletes eszmetöredékek, többé-kevésbbé alapos megfigyelésekre alapított merész következtetések tömegét tárják elénk. Az új tan művelői legnagyobbbrészt nem büntetőjogi szakemberek, hanem idegen területről a büntetőjog szentélyébe betörő tudósok, sőt részben csak tudományos portyázók, kik az új eszme körben komoly rátermettség nélkül állítanak fel és oldanak meg problémákat. De új birodalmakban nem is a régiek színe-java szokott megtelepedni s a tudomány Columbusai nyomában is Pizarrok meg Cortezek járnak, kik a szűzi területet lelkiismeretlenül saját hasznukra kizsákmányolják.

Az új irányok képviselőinek ebben a kéteshírű tudományos ekklezsiájában lép fel *Tarde* Gábor, a tudás igazi papja, a ki rengeteg ismereteinek erejével felemelkedett az előítéletelnélküliségnek azon magaslatára, melyről nyugodt skeptizizmussal vizsgálja a tények kapcsolatait.

Az a ritka alaposság, a melylyel következtetéseinek argumentumait felállítja, vele szemben egyszeriben eloszlatta az általános bizalmatlanságot, melylyel a klasszikus büntetőjog képviselői az újabb irányok művelői iránt viseltettek. Írói tulajdonságainak kiváló volta és nagy eredetisége a francia kriminálszociológiai iskola vezetőjévé emelték, bár éppen az utóbbi tulajdonsága volt az, a mi miatt az iskola egyes tagjai őt követni vonakodtak. Az áttetsző világosság és kifejezés módjának választékosan jellegzett volta, a mely minden Írásában kifejezésre jut, szóbeli előadásában még fokozódott. Miként Rosenfeld a III. nemzetközi kriminálanropológiai kongresszusról szóló jelentésében¹ megjegyzi, mikor Tarde a tömegkriminálitásról beszélt, a hallgatóra azt a benyomást gyakorolta, hogy beletekinthez a szónok agy velejébe és a gondolatok születését meglesheti. Néha egy szó, melyet a beszéd árja félig öntudatlanul magával sodort, hirtelen mint egy spontán hatalommal kifejti rejtett jelentésének erejét és új, az előbbivel keresztező eszmelánczolatoknak válik forrásává. Tarde előadásainak ez az eszthetikai oldala szinte egy zeneműhöz volt hasonló, melyben a motívumok egymással küzdenek.

Tartalom és forma tehát egyaránt közrehatottak arra, hogy Tarde szavainak a kriminálszociológiában minden eddigi művelőjénél nyomatékokat kölcsönözzenek.

¹ Liszt-féle Zeitschrift XIII. 186.

(Folytatjuk.)

Vámbéry Rusztem.